

Др Мићо Стојановић*
Новак Ђукић

ПРОСТОР - ГЕОСТРАТЕГИЈСКИ ФАКТОР (и) ЗАМКА

Резиме: Велики моћници су ишли у велике походе. Освајали су велике територије, али упадали и у велике замке у простору. Сви су прецењивали димензију величине: ширина, дубина, дужина . . . и зато су нестајали. Модерна техника ће можда измијенити вјештину држања простора под контролом.

Кључне ријечи: Простор, освајачи, моћ и немоћ, окупатори, геостратеџија, замка...

Уводни приступ

Историја народа нас упућује на чињеницу да су велики походи предузимани ради отимачине туђег богатства, одвођења људи у ропство (као јефтина радна снага), а и да би се добио што већи простор¹ за ширење државних територија и прибављање средстава за богаћење.

Тако, на Далеком истоку, прије нове ере у освајањима је предњачила Кина. У старој Грчкој велики освајачи су били Филип Македонски и његов син Александар који је за своје доба био највећи освајач (због чега су га Римљани и назвали Велики). Присвојио је огромну територију - стигавши до Индије. До тада је то било највеће свјетско царство, које се послије његове смрти распало (као и многа друга послије њега). Познато је колика је била Римска империја - протезала се на три континента: Европу, Африку и Азију. За то су заслужни Цезар, Аугустин и други. Међутим, Римско царство се није успјело одржати без обзира што га је цар Теодосије подијелио на Источно Римско царство и Западно Римско царство. Није помогло ни то што су, ради контроле простора и очувања територије, старо-римски цареви изградили густу и разуђену мережу путева како би повезали и чували важне тачке свога

* Др Мићо Стојановић, редовни професор у пензији, Бања Лука
Н. Ђукић, генерал у пензији, Бања Лука

¹ Феномен простора је од давнина истраживан, па и данас се за њега интересују многе науке.

царства.² С обзиром на велики простор држава се није могла очувати. Разарана са свих страна, па и словенским племенима, морала је нестати.

Међу великим освајачима истицао се и монголски војсковођа Цингис-кан. Био је, поред војног руковођења и вјешт државник. Његова организациона и геополитичка рјешења државе била су у модерном значењу ријечи врло прогресивна³, а име (Цингис-кан), ујединитељ свих пастирских племена изговарало се са високим поносом и легенда о великом освајачу траје већ седам вијекова. Он је створио царство од Жутог до Црног мора, од Црног мора до Тихог океана, од Сибира до Перзијског залива, а продро је и у Русију, чак до Кремља, стигао је и до Панонске низије, највећу империју у историји ратовања. Нико није посједовао такво царство: ни Велики Александар Македонски, ни Римљани, ни Турци, ни Наполеон, ни Стаљин, али пред вратима Европе је стао - умро је под тајанственим околностима. Није стигао да унесе реда и солидну организацију у огромном освојеном простору. Неоспорно је, Цингис-кан није био само луцидан војсковођа већ и визионар свога времена у сфери трговине и државности. Створио је огромну слободну зону трговине (средњовјековни ГАТТ) у Евроазији као и мрежу поштанских станица и трговачких пунктоva дуж друмова и градова ради бржег кретања новца, агената и преносилаца робе и порука. С тога, могло би се рећи да су Монголи били пионири слободних комуникација - и то седам вијекова прије интернета (Номад у срцу и души рођен на коњу и умро на коњу, рећи ће Монголи).

Европа је подрхтавала од страха од овог силника и његове прегломазне моћи и прејаке државе. На срећу, диктатор је умро у напону своје моћи, прије него што је умарширао у Европу. Нестанком војсковође, нестало је и империје. Прогутао ју је простор.

Турци су у својим освајањима стigli - од Мале Азије до Беча. Истина, њихова освајања су била постепена, али су напредовали: и према истоку, и према западу и сјеверу. Освојени простор је био завидне величине и успјешне државне организације. Међутим у сталним и великим походима испарио се турски "комонвелт".

За разлику од Турака, Наполеонова војска, од 600. 000 војника, брже је напредовала кроз Европу и кроз Русију. Међутим, кичма његове армије се сломила у Бородинској битци, али и на неугодној удаљености од Париза до Москве. Морао се вратити - потучен до ногу од руске восјке у непред-

² Највеће пространство Римско царство је достигло у вријеме владавине цара Трајана (98-117) обухватавајући простор од Кавказа и Месопотамије на истоку до Атландког океана на западу и од Рајне и Дунава на сјеверу до Сахаре на југу. Према процјенама историчара, оно је тада имало око 70 милиона становника, мрежа путева водила је од Рима до Галије, Шпаније, па чак и до Мале Азије. Процењује се да је ријеч о укупно око 100. 000 км главних и око 200. 000 км споредних путева. Један од најпознатијих путева био је виз аплија који спаја главни град Римског царства са Брандизијем у Јужној Италији. Остаци овог пута видљиви су и данас на неколико мјеста.

³ Тимуцин, познат као Цингис-кан (ујединитељски цар, на монголском језику) имао је војску од 250. 000 добро опремљених и увјежбаних коњаника (што су му у то доба и навеће земље могле позавидјети), наоружани копљима, дугачким ножевима, луковима и стријелама. Сви су војници носили кожне оклопе и штитове. Градове су нападали запаљивим нафтним бомбама, брзо маневрисали и продирали на коњима, убијајући све пред собом (што је била одлика полу-дивљих племена). Легенда каже да су се у нападима служили и гласинама о људождерству, изазивајући у својим походима панику, страхопоштовање и масовни страх код противника.

видљивом руском простору. (Са собом је у Француску довео само четвртину преживјелих - 150. 000 војника).

И колонијални походи спадају у категорију освајача простора. Познати је британки Космонвелт који се протезао на четири континента: Европа, Азија, Африка и Аустралија. Распао се народно-ослободилачким покретима поробљених народа који данас имају суверене државе, а космонвелт остао само неки необавезујући фактор⁴.

И Први и Други свјетски рат су били у категорији освајања простора од стране Њемачке, Италије, Јапана... Познато је, да је националистичка Њемачка кренула у освајање свијета. С обзиром да се сматрала и представљала као моћник. Њемачка је отворила два фронта - источни и западни⁵. При том Хитлер није размишљао ни поштовао о политичко-географским карактеристикама простора и територије и другим захтјевима и законима ратоводства. Стога, као и претходне освајаче, поред осталог, прогутале су ширина и дубина ратујуће територије - простора. У журби да што прије освоји свијет ратовао је против западних савезника у Европи и Африци, против југословенских партизана и отаџбинских снага на југоистоку, албанског народа ослободилачког отпора, те на широком простору на истоку против СССР-а.

Хитлеров геостратегијски замах и крах у простору

Крајем јануара 1933. године на власт у Њемачкој долазе национал-социјалисти с Хитлером на челу чиме, на раскліманим темељима вајмарске Њемачке Републике, почиње период дванаестогодишње владавине изразито агресивног национал-фашистичког Трећег Рајха. Ту су у домену природе, политичке и културне биле на власти најконтрверзније снаге тадашњег њемачког друштва, зашто ће нацисти и њихов Фирер имати против себе (летаргичних) западни демократски свијет готово цијelu децензију - од 1936. године до 1945. године на ратиштима од Мадрида до Сталинграда, од Африке до Сјеверног пола - врха Норвешке.

За почетак, Трећи Рајх се орјентише на тражење излаза из дубоке привредне кризе, по цијену вођења најкрвавијег рата у историји човјечанства. У изналажењу рјешења опредељује се за проналазак тржишта за нагомилане залихе њемачке индустрије и сигурних извора јефтиних сировина и пољопривредних производа. У тој новој орјентацији откривен је сировински и неразвијени дио Европе - дио бившег СССР-а. Освајање тог тржишта и простора, као непосредан и дугорочан задатк, поклапа се са оживљавањем у Њемачкој старе и сталне тежње за економским и политичким простором у

⁴ Горбачов је сагледао могућност опстанка СССР-а са низом проблема: вјерски, национални, економски, војни и др. . Није видио друго рјешење за политичко-територијалне проблеме, него је препустио републикама да се организују у суверене државе. Дакле, гломазни СССР се није могао одржати.

⁵ Занимљиво је да су Хитлера упозоравали његови генерали и фелдмаршали да не води рат на двије стране - да не отвара фронтове, међутим овај свјетски лупеж није никога слушао ни уважавао.

источним земљама и истоку Европе (Балканско полуострво). Дакле, јасно се Хитлер усмјерио према срцу свијета (Херцланду, којег је Макиндер дефинисао почетком 20. вијека).

Међутим, свјестан колико је економски и војнички нејак да би могао велике силе уцјењивати и приморавати на компромисе, којим би, сем осталог, резултирали извјесним територијалним проширењем на рачун малих народа од којих су посебно зазирале мале и нејаке државе, Хитлер је почeo битку за јачање економске, а у оквиру ње и војне позиције, да би брже рjeшавао нагомилане унутрашње противрjeчности и да не би дуго чекао на територијално проширење и налажење "животног простора" за "унижену и угрожену" Њемачку, која је у Првом свјетском рату изгубила рат и колоније и сведена на маргиналну силу.

У том смислу Фирер излаже своју доктрину о неопходности простора и ширењу државе у фамозној књизи "Мајн Кампф" - ("Моја борба"), која се базира на територији и визији њемачких геополитичара (првенствено Кјелена и Хаусхофера) у чијој суштини је основа сваког државног живота простор са својим природним карактеристикама и тенденцијом раста, т. ј. повећање простора за живот⁶. Лансирана је идеја "lebenstraum" по којој је "право" једне нације да проширије државни териториј на рачун других народа. У историјском развоју геополитичари указују на чињеницу да су снажне државе постале јаке зато што су располагале већим територијама⁷.

Значају животног простора придавали су нацисти - истичући да је њихово „право“, на одређени териториј и "дужност" просторног проширења. "...ми националисти идемо даље, право на тле и територију постаје дужност, ако је за једну велику нацију у изгледу њено опадање ако не прошири своју територију".

Дате "научне" основе њемачке геополитике одговарале су нацистичким државама и војним функционерима, пошто су "ваљано" образлагале неопходност војне експанзије, у чијој суштини животног простора стоји малтузијанска тврђња настала почетком 19. вијека по којој постоји диспропорција брзог раста популације становништва (геометријска прогресија) и друштвеног богатства (аритметичка прогресија). Нијемцима је већ тада било тијесно.

Из изложеног, као и из анализе нацизма, те политичке праксе националиста, може се закључити да је створена једна од најмрачнијих политичких доктрина - нацистичке геополитике, изузетно набијена садржајима територијалног експанзионизма (у којој се види и дефиниција нацизма).

У овим политичким питањима геополитичког садржаја развиће се Хитлерове концепције ширења животног простора помоћу рата и освајањем. Конкретно је за Фирера нови Лебенштраум лежи на истоку - у Русији и Подунављу. Ова источна орјентација у складу је са, наводно, улогом антикомунистичке опредјељености Њемачке⁸.

⁶ Њемачки геополитичари су заснивали своје тезе на екстремном географском детерминизму.

⁷ У античко доба за постојање једне државе било је довољно само подручје једног града. Касније државе постају све веће да би данас заузеле читаве континенте: САД, Аустралија, Русија се простирају преко два континента.

⁸ Кад је у питању Југоисток Европе, Хитлер је планирао да од Србије створи Еугенију насељену њемачким народом. Београд би био претворен у Еугенбург. Дакле, гледајући кроз призму

Националистичка доктрина (која је према некима била само покрет) њезини територијални аспекти и ратна опција као средство за разјашњавање међународних питања, прворазредни је садржај политичког карактера. Овде је нарочитобитан геополитички аспект; и синтагма "животни простор" довољно упућује на то⁹.

На жалост, снаге на власти у велиkim земљама Запада дуго ће, на несрећу својих народа, гајити илузије да ће се матица нацистичке експанзије усмјерити према Совјетском Савезу и још неким државама Југоисточне Европе. Заправо као да нису разумјеле Хитлерову доктрину о држави као организму која мора расти, тј. ширити се ка било којем правцу: исток-запад, сјевер-југ. Због тога је сјеме фашизма налазило плодно и све пространije тло на просторима западно-европских држава (па и у краљевој Југославији), нарочито у интелектуалним круговима. Интересантно, с почетка ће се Хитлеру несхватањиво наивно вјеровати да ће нацисти ићи "хиљадугодишњем миру" и да Трећи Райх неће инсистирати на мијењање постојеће политичке карте Европе и повлачењу нових граница.

И док је Запад живио у политичкој летаргији, Фирер је према дугорочним освајачким циљевима у први план ставио развој грана индустрије наоружања, војну опрему и снабдијевање наоружањем, што убрзо поприма експлозивне размјере¹⁰.

Са великим сировинским могућностима земаља на истоку, Хитлер је озбиљно рачунао у првој фази оружане моћи и припремања Вермахта за освајачке подухвате. Милитантне снаге Њемачке, с тога биле су припремљене за продор на исток ("Drang nach Osten"), у потрази за жељеним животним простором њемачког народа. Слиједећи стару и крајње реакционарну идеју, нацисти су се за њено оживотворење припремили и тиме што су подстицали јачање војне силе и продубљивали особености германских милитариста за дуги Други свјетски рат: војничку послушност, дрил у егзерцију, гвоздену дисциплину, гладну суворост, похлепност, слијепи национализам,

његове укупне политике имао је за циљ уништавање српског народа. Разрјешење овог циља скоро да није било предмет проучавања наше историографије. Јер, савремени империјализам неизbjежno наставља исти циљ. Српски народ, вријеме је, треба да упозна ове циљеве. Свако заборављање поново ће се плаћати огромним жртвама и огромном цијеном у крви. Из овога се може закључити да у Другом свјетском рату нацистичка Њемачка није имала подједнак однос према окупираним народима. Доста прије почетка рата Хитлер је виликом наордима дао судбину уништења. Прије свих у обзир су долазили словенски народи (Руси, Срби, Словаци, Польаци), те Јевреји. За афричке народе сматрао је да су неспособни за живот па их треба уништити, а њихове територије насељити народом плаве аријевске крви - Нијемцима.

Интересантно је да Хитлер није користио термине као "геополитика" или "геополитички" иако се већ 1933. године изузетно снажно развија њемачка геополитичка школа, као и службено постаје нацистичка доктрина у односу на територијална питања, дакле и на вањску политику.

¹⁰ Парадокс је већи био у томе што су богате земље Запада издашно одобравале кредите и слале новац за јачање Њемачке у остваривању империјалистичких циљева и против њих. Затим, парадокс је и у томе да се њемачко друштво упустило у безглавље, конфузију и послушност те пристало да се "урегне" у кола нацизма као производни ратни механизам. Али, ријеч је о плановима "новог свјетског поретка" који је нудио благостање, у земљи, нажалост, са нацијом са тако дугом историјом, богатом културном баштином, гнијездом велеумова и умјетности и хуманитарним и техничким наукама.

расизам и реваншизам, крволовачство, што ће се развијати до неслуђених и бестијалних размјера, доводећи Европу на ивицу физичког сатирања.

Хитлеров освајачки биланс је био: окупирао је 18 европских држава, срушио њихове границе, наметнуо 44 "своје" границе на копну и још 12 на мору¹¹.

Границе имају прворазредну политичку важност, али и дубље геополитичко и психолошко значење с обзиром да је исконски територијални инстинкт дубоко усађен у свако живо биће и народ једне државе у целини. Хитлер је рачунао да рушењем граница руши државне суверенитете, што симболизује немогућност територијалне контроле.

Хитлер није далеко стигао - посустао је; није успјео сачувати освојено. Пропао је у руском пространству, европским даљинама и уништен партизанским покретима у Југославији, Албанији, Украјини, Белорусији, Француским покретом отпора и Варшавским устанком.

Хитлерова доктрина је пала на вјештини избора оптималних просторно-развојних циљева и програма који представљају способност управљања сопствене и освојене територије. Нацисти нису уважавали алтернативне могућности и конкретне ситуације у окупираним земљама. Доктринари у Њемачкој су тврдили да се све може и мора научити у ратоводству и у коришћењу простора, али их је Хитлер спутавао својим ставом да се све мора препустити интуицији и брзом сналажењу у свим околностима. Постојале су, наиме, разна школска мишљења, међутим, Хитлер их је све одбацио, а форсирао своју "Блиц криг".

Геостратегијска замка

Тако ће до зуба најмодернијим оружјем тога времена најјачу и најопремљенију армију Фирер гурнути у европско и афричко пространство, а нарочито на територију тадашњег ССР-а, који је представљао и остао енigma за многе освајаче. Све замке огромног простора са низом природних и вјештачких препрека биле су превиђене (оне су биле занемариване). Заборавило се не метеоуслове (тзв. "руску зиму"), који су владали у разним дијеловима великог ратишта; заборавило се да велики простор развлачи снаге - без обзира што је нацистичка Њемачка само на источном фронту располагала са најмодерније опремљених 180 дивизија различитих видова и родова војске. Руски, белоруски, украјински и свих других поробљених народа демографски феномен је заборављен. Због фашистичке сировости према становништву окупираних земаља, а због односа према сународницима у ропству у Њемачкој, народ је у свим окупираним зонама пружао својеврстан

¹¹ Све границе које је Хитлер насиљно наметнуо широм Европе одмах послије Другог свјетског рата су поништене, укинуте; једино постоји Фирерова граница на Космету. (Обновљена је у љето 1999. године стационирањем трупа САД, НАТО и других чланица ОУН које су прекомандоване на ово подручје. Тадашњи предсједник САД Бил Клинтон, извршио је инспекцију те обновљене Хитлерове границе некадашње фантомске "Велике Албаније". Клинтон је 23. новембра 1999. године у Урошевцу преименовао овај град у Феризај).

отпор. Армија Вермахта је у напредовању заборавила на латентне непознанице - клима, ријеке, језера, мочваре, планине, пркос и отпор људи, њихова жеља да се окупатор уништи... Па, стога, што је више напредовала, нацистичка сила је све више била нејача - утопила се у простор који је узео што му припада: људе, ратну технику, сирову моћ фашиста... Није помогла смишљена доктрина и стратегија ратовања. Дакле, што су простор више освајали пропорционално напредујуће снаге постала су све слабије - нејаче. (Стога није чудо што је Њемачка имала велике жртве које се неће надокнадити до данашњих дана. Њихови демографски потенцијали у добром дијелу популационе структуре чине странци).

Нацисти су заборавили да се простор као гео-компоненту сукобљава са реалношћу - да је у фронталној конфронтацији. За њих је од људи била важнија територија. И то није била дедукција већ експлицитно становништво извођача великодржавног пројекта. Зато за Хитлера жртве нису биле у првом плану. За његове политичке географе и геополитичаре најважнији је простор (парче земље и нешто људи). Дакле, нацисти нису мислили на анекумену.¹² Међутим, Њемачка се није могла одупријети без горива и гума (што јој се десило 1917. године). Сматра се да су и Њемачка и Јапан изгубиле рат због недостатка сировина, док су "савезници" допливали до побједе на таласима нафте. Оно што су били планови Трећег Рајха поклапа се са налазиштима минералних сировина (а Њемачка је била прије Другог свјетског рата највећи увозник сировина), јер оне доносе благостање, просперитет, али и страх и несрћу од оних који то благостање немају, а желе га. Несрећа је у томе што се сировине не обнављају; има их колико их има, а неко нема - и зато се ратује (због користи за војну индустрију).¹³ У том смислу треба схватити историју ратова која показује да су се сукоби водили око минералних сировина - нафта, на првом мјесту. (Зар би Хитлер без потребе јурио у Баку - и Каспијском језеру)?

Глобализација - идеја освајања

Ако бисмо изабрали један појам који симболизује дух садашњег времена у прошлом и садашњем миленијуму то би био појам "глобализације", настанка тзв. "Свјетског друштва". Ријеч која као да је дошла ниоткуда, данас кружи свуда, обиљежавајући најмоћнију силу - САД, које обликују живот савременог свијета. Прије само 500 година половина Колумбове мапе, у моменту открића Америке, била је празна, обиљежена као "терра инконигита". Земље, тада развијене као оазе пустињама данас творе јединствен, стотинама нити повезан "Свјетски систем". Истинско откривање свијета, међутим, данас не значи само путовање у друге земље, трговину, културну сарадњу већ и његово посматрање другим очима.

¹² Дио земље неподесан за живот: планине, ритови, клима - важно је да има нешто простора где се може развити живот и цивилизација човјека.

¹³ Освајачки походи су били због разних сировина, а вјерује се да ће се ратови због тога водити и у космосу.

А када је ријеч о глобализацији, она изазива дубок раскол у погледима јер, објекат је страсне идеализације ("хиперглобалиста"), или пак демонизације и оспоравања ("скептици"). То је плод и чињеница да глобализација има више потпуно противрјечних ликова. Истиче се све шира и дубока повезаност, међувисност све већег броја друштва. Примјетна је надмоћ транснационалних и наднационалних сила и институција - тј. све већи утицај збивања са дистанце на живот поједињих земаља и народа. Затим, експанзији модерних ("постмодерних") фарми технологија, економског и политичког живота на готово цјелокупан простор свијета. Међутим, обиљежје је потпуно различито - присутна је поларизација и сукоб свјетова, јер глобализација истовремено повезује свијет, или га хијераризује и дијели, тј. присутне су дубље подјеле - у једном или више свјетова у простору планете Земље.

Заправо, главни покретач глобализације и стварања новог свјетског поретка у свијету је премоћна, прејака суперсила - САД. А препознатљиве су по својој експанзионистичкој и агресивној политици. То је потврдила још раније, а у последњој деценији 20. и с почетка овог 21. вијека. Наиме послје Другог свјетског рата, у циљу контроле над свијетом, учествовала је у преко 400 (!) локалних ратова под изговором да брани своје националне интересе. Учешће је било по "позиву" зараћених или конфликтних страна, или самоиницијативно. Међутим, у последње вријеме САД наступају принудном експанзијом, (јер и у Америци је постало "тијесно"). Поред јужноамеричких држава, које су "обрађене" подсјетимо се Кореје, Вијетнама, Кувајта, СФРЈ, БиХ, Авганистана, Ирака, а пријети се Ираку, Сирији, Сјеверној Кореји. (Ко је сад на реду?) Дакле, фронт је широк, а и даље се шири, простор је гломазан, без обзира што у америчкој "одбрамбеној" доктрини стоји да САД могу истовремено водити један велики и два мала рата (мисли се на локалне). Простор је и простор и замка. Хоће ли се ваљак суперсиле увалајти у каљужу, као што је то било историјским освајачима у минулум временима.

Наиме, САД - ова моћна земља свијета са својом западном цивилизацијом прибегава рату и економским санкцијама, па и у најоштријој сили ако се нека земља не покори њеним империјалистичким намјерама. То се наводно оправдава настојањем да се одржи политичка и војна стабилност у свијету. Међутим, та "хуманитарна стабилност" наилази на све већи отпор у међународној заједници. Стога, САД ће тешко очувати позивајући се на историјска искуства, далеке територије, јер су региони далеко од Америке. А Европа, откад се све више интегрише, сигнализира да се САД морају усмjerити према Азији, чиме се и НАТО са ЕУ удаљава од америчке политике.

И данас, у коме се назире ново доба, разумно је расправљати, у оквиру америчке политике, и о категоријама Хертланд-Римланд доктрине. Јер, у зони Римланда историја памти као подручје сукоба између хертландске геокреације у евразијској језгри и прекоморских или римландских таласокрација. Да, постоје проблеми Римланда, али не и римландског значаја. Јер, нестало је СССР-а за којег је Римланд био нека граница додира а и могућег. Данас су у зони контакт Хертланд-Римланд лоцирано је низ држава које имају своје суверенитете и своје интересе за опстанак.

Само су се западни савезници послје Другог свјетског рата коначно сучошли са чињеницом да је хертландско комунистичко језgro богато - стога

били су се с почетка приклонили Хитлеровим намјерама, тј. увалити Хитлера да прокрчи пут до срца земље, а послије зна се како ће се колач дијелити. Треба доћи до неуништивог ентитета, па и по цијену Хладног рата који је имао Римланд у функцији упоришта према "срцу земље". Међутим, треба схватити да све под утицајем економске моћи и политичке западних земаља.

Треба схватити да освајачки циљеви и освајачки походи нису више освајање територија и ширење геополитичких система, културе, цивилизацијских тековина, него природних богатстава (на чemu је нацистичка војна изгубила битку у простору).

Међутим, разлика између Хитлеровог "Продор на исток" и савремених освајања западне алијансе је у средству за остваривање идентичног циља. Хитлер је користио војну силу, а савремени освајачи и капитал. Сибир, односно Хертланд, постао је циљ њемачке борбе за животни простор, а западних земаља на челу са САД, освајање природних богатстава.¹⁴

Закључак

Због стварања великих држава, због великих аспирација, моћници су кретали у велика освајања. Са већим или мањим успјехом заузимали су велике просторе које нису могли заувијек задржати. Јер, велики простори захтијевају огромне снаге да би се очувала компактност територије. Па и ако су освајачи дуже држали велике територије под контролом, ипак су се такве државе распадале. Дужина, ширина, уопште величина простора, те демографски фактор гутају снаге освајача. Зато, што освајач више напредује, осваја и заузима територију, све је нејачи, без обзира на стратешку доктрину коју примјењује. Управо простор је увијек енигма и замак за освајача.

Литература

1. Р. Кјелен: Држава као облик живота Матица Хрватска, Загреб, 1943.
2. Р. Павић: Регионална политичка географија, геополитика и геостратеџија, ФПН Загреб, 1976.
3. М. Стојановић: Политичка географија, геopolитика и Геостратегија, Матица српске, 2001.

¹⁴ Британски државник Черчил инсистирао је да Велика Британија завлада - загосподари свјетским тржиштима и изворима - односно да се врши контрола на природним богатствима. А Хари Труман (предсједник САД је 1946. године) изјавио да је рејон Блиског истока смјештен на на пресјеку најповољнијих веза са обилним природним ресурсима. Зато су у кабинетима великих сила, уз генерале, сједили и геологи, стручњаци који знају шта се крије испод земљине коре. Они знају да је најконцентрисанија маса немачког богатства за које се уопште зна јесу налазишта нафте и гаса испод Каспијског мора и земљиште око њега. Наполеон је први користио геологе у ратним операцијама и у египатском походу. Још, давне, 1914. године Њемачка је ангажовала 176 геолога, а за потребе Врховне команде од 1916-1918. радила су 34 географа за потребе војске. Кад је земљиште и човјек у питању ништа није немогуће.

4. Р. Павић: Геополитика као вањскopolитичка доктрина нацизма, Зборник радова, "Фашизам и нацизам", Загреб, 1976.
5. Група аутора: Југословенски геопростор, Зборник радова, ЦМУ, Београд, 1989.
6. М. Стојановић, Н. Ђукић: Центри моћи у свјетској геополитици и геоекономији, СКЗ, Бањалука, 2006.
7. Војна енциклопедија, РВЕ. Београд, 1972-1975.

Summary

Great leaders were marching in to the great conquests. They were conquering great territories, but at the same time were trapped in a space traps. They all overestimated dimensions of the space: width, depth, length ... and because of that, they all disappeared. Modern weapons systems will maybe altered the way on which space is controlled.